

Děti mají práva proto, že jsou lidské bytosti

Recenze Komentáře Úmluvy o právech dítěte

Kateřina Šimáčková

Rada Evropy se před nedávnem zabývala problematikou strategie ochrany práv dětí, přičemž zdůraznila dvě nové inspirativní myšlenky. První zní: „děti mají práva ne proto, že jsou děti, ale proto, že jsou lidské bytosti“, a druhá: „jsou to dospělí, kdo drží ve vztahu k dítěti ve svých rukou bránu ke spravedlnosti“ (viz Zpráva o ochraně práv dětí: mezinárodní standardy a vnitrostátní úpravy, přijatá Benátskou komisí v březnu 2014). První zdůrazňuje, že speciální úprava dětských práv (v Úmluvě o právech dítěte, v čl. 24 Listiny základních práv Evropské unie) nesmí být vykládána jako omezující jakékoli z jejich základních práv jako lidských bytostí, druhá pak poukazuje na to, že děti potřebují speciální právní nástroje, aby jim byla ochrana jejich práv skutečně dostupná. Hlavní deficit ochrany dětí v České republice lze spatřovat v tom, že děti vnímáme spíše jako objekty ochrany, než jako respektované aktéry svých životů (srov. stanovisko Výboru pro práva dítěte ve vztahu k ČR z roku 2011 CRC/C/CZE/CO/3-4, ze dne 4. 8. 2011; § 34), a dále, že se dostatečně nepokoušíme podpořit a pomoci stávající rodině dítěte, ale spíše přistoupíme k odebrání dítěte a hledání nového domova (přičemž stále probíhá velká debata, zda se má jednat spíše o dětský domov, nebo o některou z forem náhradní rodinné péče). Citované stanovisko Výboru pro práva dítěte OSN dále vyjádřilo znepokojení nad tím, nakolik jsou v České republice tolerovány tělesné tresty dětí. Právě s ohledem na popsání otázky je zásadní, aby do často politické či psychologické debaty vstoupil též pohled právní, a to zejména pohled mezinárodně právní.

Podobně jako mužský tandem (Kmec, Kosar, Kratochvíl, Bobek) přinesl před deseti lety do českého prostředí Komentář Evropské úmluvy o lidských právech, nyní ženský tandem Šárka Dušková, Anna Hofschneiderová a Kamila Kouřilová představuje Komentář Úmluvy o právech dítěte. V obou případech se jedná o díla velmi cenná, v některých aspektech i předčící obdobné typy publikací, vydávaných v jiných evropských zemích. Autorky mají s tematikou ochrany práv dětí rozsáhlé profesní zkušenosti z různých právnických profesí, a proto se jedná o dílo jak akademicky přesvědčivé, tak i prakticky využitelné.

Komentář lze číst od začátku do konce jako pojednání o vzniku, vývoji, systematice a vlivu Úmluvy o právech dítěte (dále jen „ÚPD“) na rozhodovací činnost mezinárodních orgánů (zejména Výboru OSN pro lidská práva a Evropského soudu pro lidská práva) i českých a slovenských soudních orgánů. Dozvíme se mnoho o vzniku, kontextu i důsledcích jednotlivých částí ÚPD i Úmluvy jako celku.

Praktik – zejména soudce nebo advokát, ale též státní zástupce nebo správní úředník – navíc ocení, že si jednoduše může najít konkrétní téma či právní problém a vyhledat si buď jeho vyřešení či minimálně odkaz na judikaturu či literaturu, které se tímto tématem či problémem zabývají. Komentář se nevyhýbá ani palčivým aktuálním problémům, jako je inkluzivní vzdělávání, řádné zastoupení dětí ve všech typech soudního řízení nebo potřeba dekriminizace a depenalizace užívání omamných a psychotropních látek dětmi a nezletilými.

Autorky navazují na českou právní praxi a zkušenost, pro niž je zejména v poslední době zásadní měnit nahlížení justice na dítě a vytvořit justici přátelskou k dětem. Zdůrazňují i potřebu chápání participačních práv dětí nejen jako právo být slyšen u soudu, ale jako komplex práv ústící v partnerský pohled na dítě ve všech aspektech života společnosti, školy i rodiny.

Některé aspekty argumentace autorek, zdůrazňující potřebu inkluzivního chápání dětských práv, tedy potřeby přizpůsobení se prostředí dětem, nikoli dětí prostředí, či požadující přizvání dětí k moci, tak aby došlo k nahrazení „násilného panství dospělých,“ mohou být pro některého čtenáře nečekané, ale co jiného je na dílech právně teoretických tak užitečné, jako právě znejistění dosavadních jasných pravd.

Komentář pak nadto nabízí skutečně praktické rady a vysvětlení týkající se závazků našeho státu při nakládání s dětmi se speciálními vlastnosti či ve zvlášť zranitelné situaci, tedy dětmi s psychosociálním postižením, dětmi žijícími v chudobě, dětmi, které migrují či se dostanou do konfliktu se zákonem. Reaguje i na konflikty mezi nejlepším zájmem dítěte a rodiči třeba při poskytování neodkladné zdravotní péče, na deficity práva na obhajobu u dětí, které porušily zákon, ale také na ochranu práva dětí – obětí například v případech zneužívání, dětské prostituce či pornografie. Z popisu takto širokého rozsahu probíraných problémů je zřejmé, že komentář může být užitečný skutečně skoro každému právníkovi – ať už působí v trestní justici, v oblasti cizineckého práva nebo třeba v oblasti sociálního zabezpečení. Kniha může být ale vlastně užitečná každému rodiči, učiteli nebo úředníkovi, aby se zamyslel nad tím, v jakých všech životních situacích je možno hledat a nacházet nejlepší zájem dítěte a jeho právní ochranu.

Odborné veřejnosti předkládaný aktuální komentář ÚPD je tedy opravdu záslužným dílem, jak z pohledu potřeby teoretického nadhledu, tak i pro každého praktika, který může na některý z popisovaných problémů narazit. Je užitečné si předkládaný komentář pořídit a přečíst i tehdy, když zrovna žádný konkrétní problém ochrany práv dětí neřešíme, třeba jen proto, že jsme si vůbec neuvědomili, že zde takový problém či konflikt může být.